

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ МАТЬОВКИ М.П. «РУХ НЕПРИЄДНАННЯ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ» (видання друге, доповнене і перероблене. - Ужгород, 2001. – 252 с.)

ВЕГЕШ М.М. (Ужгород)

За останні роки у вітчизняній історіографії значно поживався інтерес до досліджень питань міжнародних відносин. З'явилось чимало наукових розвідок, монографічних праць з проблем стану і характеру міждержавних стосунків періоду «холодної війни» та постхолодної доби. Однією з таких є робота доцента УжНУ Матьовки М.П. «Рух неприєднання: становлення та діяльність», яка вийшла друком у 2001 році. Монографія присвячена дослідженню місця і ролі Руху неприєднання в системі міжнародних відносин другої половини ХХ століття.

Книга складається із вступу, шістнадцяти розділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Хронологічно вона охоплює період від Першої конференції (м. Белград, 1-6 вересня 1961 р.) до Дванадцятої конференції (м. Дюрбан, 29 серпня-3 вересня 1998 р.) голів держав і урядів країн-учасниць Руху неприєднання. На наш погляд, це добре продумана структура, яка дозволила автору в комплексі дослідити проблему.

Аналізуючи причини появи Руху неприєднання Матьовка М.П. переконливо довів, що він (Рух) у значній мірі продукт Ялтинської системи міжнародних відносин, яка започаткувала біполярне протистояння союзників по антигітлерівській коаліції – СРСР і США, а у пізнішому – організації Варшавського Договору та Північноатлантичного альянсу, Ради Економічної Взаємодопомоги та Європейського Економічного Співтовариства. Саме вона, або ж відома під назвою «модерна» система міжнародних відносин, як вірно відзначає автор, привела світ до т.з. «холодної війни», тобто, протистояння двох систем. Результатом цього, – підкреслює Матьовка М.П., – явився поділ світу на три складові: «перший», «другий» і «третій світ». Останній асоціюється з Рухом неприєднання. На основі цього дослідник приходить до висновку про те, що поділ світу на три складові – наслідок конкуренції двох ідеологій.

У монографії досліджено економічну стратегію країн-учасниць Руху неприєднання, форми та наслідки регіональної співпраці в рамках АСЕАН, а також зміст глобалізації виробничих і торгових відносин, яка активно впроваджується у міжнародні економічні відносини (розділи: VI.- С. 91-100; VII.- С. 101-114; XII.- С. 150-159).

Неможливо не погодитися з автором у тому, що глобальна економіка в значній мірі пов'язана з феноменом ТНК і операціями, які здійснюються між їхніми філіалами. Вона – багатоплановий процес, який можливо охарактеризувати як «новий регіоналізм», формування макрорегіонального простору на фоні гео економічного поділу світу, ріст соціально-економічних коаліцій та союзів.

Грунтовним є третій розділ «Причини, динаміка та наслідки військових конфліктів між країнами-членами Руху неприєднання» (С. 37-61). Використавши проблемно-хронологічний принцип, Матьовка М.П. проаналізував більше двох десятків збройних конфліктів, зацентрувавши увагу на глибоких наслідках воєн для населення та економіки ворогуючих країн. При цьому автор наголошує на ролі СРСР та США у розпалюванні ворожнечі між країнами-учасниками Руху неприєднання. Ним зроблено справедливий висновок про те, що як країни-члени Варшавського договору, так і НАТО будували зовнішню політику на принципах конфронтації, що відповідало духу «холодної війни». Така політика, вірно відзначав автор, супроводжувалась заохоченням трибалізму, залученням афроазійських країн до гонки озброєнь.

Дев'ятий розділ монографії присвячений участі країн Неприєднання в науково-технічній революції. Проаналізований у ньому матеріал свідчить, що держави-учасниці Руху неприєднання відстають від розвинених країн у розвитку високих технологій та наукових досліджень. Він наводить конкретні цифрові дані. Зокрема, в кінці 70-х років позаблокові держави володіли лише 4-ма відсотками світового наукового потенціалу, тоді як на розвинені держави припадало 96 відсотків. Увагу читачів та дослідників привернуть проаналізовані форми співпраці у використанні досягнень науково-технічного потенціалу кожної країни. На багаточисельних прикладах автор показав ріст науково-дослідницьких експериментів у країнах, що розвиваються, їх участь в освоєнні технічних новинок, модернізації промисловості та сільського господарства. Зокрема, ним наголошено, що уже в 70-80-х роках минулого століття Бразилія взяла курс на підвищення ефективності економіки у поєднанні з освоєнням високотехнологічного

виробництва. З цієї метою швидко збільшувалася кількість наукових закладів, які займалися технологічними розробками, а також підготовкою кадрів.

Багатоплановим є десятий розділ «Співробітництво країн-учасниць Руху неприєднання в галузі культури» (С. 125-135). На великому фактичному матеріалі розкрито форми міждержавних зв'язків у різних напрямках культурного життя. Автор проаналізував підсумкові документи самітів країн Неприєднання на вищому рівні, а також матеріали конференцій міністрів освіти позаблокових держав. Викладений і узагальнений матеріал – свідчення стремління країн-учасниць Руху неприєднання до розвитку культурного співробітництва. Однак, як відзначав автор, втілити в життя накреслені цілі культурного характеру не завжди вдавалося через відсутність коштів, антагонізм підходів до даного виду співпраці.

Дванадцятий розділ «Права людини в рішеннях і документах конференцій голів держав і урядів країн-учасниць Руху неприєднання» досліджує позиції позаблокових країн стосовно виконання рішень ООН з питань дотримання прав людини. Автор проаналізував рішення усіх дванадцяти конференцій з даного питання і дійшов вірного висновку, що міжнародне гуманітарне право тлумачилося позаблоковими державами по-різному (С. 166), а тому ефективність рішень конференцій не завжди була результативною. Одночасно хотів би відзначити, що дослідження такого складного питання є актуальним, воно свідчить, що для Руху неприєднання дотримання вимог Декларації ООН про права людини були актуальними.

Новизною роботи є те, що в ній досліджується багатогранність зовнішньої політики України, її стремління до налагодження тісних політичних, економічних, наукових та культурних зв'язків. Особливо ґрунтовно розкрито співробітництво України з Рухом неприєднання у 16-ому розділі (С. 167-180). У ньому підняті питання як політичного, так і економічного характеру. Використавши великий статистичний матеріал, автор довів, що в значній мірі завдяки співробітництву з Рухом неприєднання Україна зуміла встановити економічні стосунки з країнами Азії, Африки та Латинської Америки.

Монографія багатопланово свідчить, що тільки завдяки підтримці з боку позаблокових країн Україна була обрана не постійним членом Ради Безпеки ООН на період 2000-2001 років від Центральноєвропейського регіону (С. 179). До речі, із 171 голоса членів Генеральної Асамблеї

ООН 158 було віддано нашій державі (С. 179). На основі цього автор робить безсумнівний висновок, що це свідчення росту іміджу України, підтримки її на міжнародній арені, у тому числі і країнами-учасницями Руху неприєднання того періоду, більшість яких – члени ООН (С. 179).

Ґрунтовним є п'ятнадцятий розділ «Країни Руху неприєднання і питання формування національно-державних інтересів України» (С.181-190). Автор поставив за мету на основі порівняльного аналізу співставити форми боротьби з інфляцією позаблоковими країнами і Україною. Повинен констатувати, що із завданням він справився стовідсотково, бо зумів розкрити зміст стабілізуючих програм афрозіатських і латиноамериканських країн та визначити позитивні чинники, які могла б з успіхом використати Україна (мова йде про т.з. ортодоксальні та традиційні стабілізуючі програми (С. 184).

Заслуговує уваги останній розділ книги «Огляд джерел та літератури. Методологія дослідження». Він складається з двох підрозділів: а) «Джерела з історії виникнення та діяльності Руху неприєднання»; б) «Історіографія та нові методологічні підходи до вивчення місії і ролі Руху неприєднання у міжнародних відносинах другої половини ХХ століття» і засвідчує, що автор по новому підійшов до висвітлення складних питань методологічного характеру у відповідності до змін кінця минулого століття.

Дослідження побудоване за проблемно-хронологічним принципом, що дало автору можливість досить ґрунтовно з'ясувати процеси структурованого механізму змін у міжнародних відносинах. Це можливо віднести до позитивного моменту.

Монографія М.Н.Матьовки написана на великому масиві архівних джерел. переважна більшість яких введена до наукового обігу вперше, та обширної історичної наукової літератури. В основу праці лягли архівні документи з багатьох фондів поточного архіву Міністерства закордонних справ України. Федерації профспілок України, Белградського інституту міжнародної політики та економіки, Загребського інституту країн, що розвиваються та Люблянського центру міжнародного співробітництва і розвитку. Аналіз документів названих архівів дозволив автору розкрити поставлену мету і зробити аргументовані і виважені висновки.

У праці Матьовки М.П. багато порівнянь, аналітики, прогнозів щодо характеру майбутніх міжнародних відносин та місця і ролі в них країн Азії, Африки і Латинської Америки. Вона написана на зігкненні історії з політологією.

геополітикою, соціологією, історією держави і права.

Разом з тим, хотілося б висловити деякі зауваження та рекомендації, які дослідник може використати у процесі подальшого вивчення характеру і особливостей міжнародних відносин другої половини ХХ століття.

По-перше, доцільно було більш ґрунтовно розкрити зміст нового міжнародного економічного порядку (НМЕП), з концепцією якого виступили позаблокові держави. Бажано було дати прогноз розвитку світових фінансових структур, пошуку базових політичних, економічних і соціальних факторів, які будуть відігравати важливу роль в умовах глобалізації міжна-

родних відносин. На нашу думку, дещо конспективно виглядає післямова.

Незважаючи на висловлені зауваження, монографія М.П.Матьовки «Рух неприєднання: становлення та діяльність» є ґрунтовним науковим дослідженням, значним внеском в українську історіографію. Дослідницька ініціатива автора і застосований метод обробки документів та монографічної літератури, ряд нових ідей і положень, глибина аналізу матеріалу дозволяють вважати, що рецензована праця буде високо оцінена спеціалістами, а також широким загалом громадян, які цікавляться міжнародними відносинами.